

Nr 149.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på högre skolstadier m. m.; given Stockholms slott den 12 februari 1954.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Ivar Persson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I anslutning till överläggningar, som förts mellan å ena sidan civil- och ecklesiastikdepartementen och å andra sidan tjänstemännens centralorganisation, Sveriges folkskolläraryrkeförbund och Sveriges folkskolläraryrkeförbund föreslås i propositionen, att å enhetsskolans (försöksskolornas) högstadium och å realskolestadiet skall inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskolläraryrkeexamen tjänstgjort minst tre år som folkskollärare och som antingen i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygshöjder eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild kurs om ett läsår.

Förslag framlägges om dylika kurser, »befordringskurser för folkskollärare». Kurserna föreslås gälla vissa angivna ämnen och — utom i modersmålet — omfatta en termin för varje ämne. De förutsättes i regel bli förlagda till folkskoleseminarier.

Till bestridande av kostnaderna för befordringskurserna äskas för nästa budgetår ett reservationsanslag av 500 000 kronor.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 februari 1954.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, frågor om *vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på högre skolstadier m. m.* samt anför därvid följande.

Inledning.

Sedan de mellan 1949 års tjänsteförteckningskommitté, å ena sidan, och tjänstemännens centralorganisation, Sveriges folkskolläraryförbund och Sveriges folkskollärarynneförbund, å andra sidan, förda förhandlingarna beträffande folkskollärares löner icke lett till uppgörelse, har fortsatta överläggningar med nämnda organisationer ägt rum inom civildepartementet. Den 28 juni 1953 förklarade sig organisationerna beredda acceptera ett inom civildepartementet i samråd med ecklesiastikdepartementet utarbetat förslag till förbättrade anställnings- och avlöningsvillkor för folkskollärare, vilket framlagts under förbehåll av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande.

Det förslag — i fortsättningen i allmänhet kallat *departementsförslaget* — om vilket sålunda enighet uppnåtts, är av följande lydelse.

1. Å enhetsskolans högstadium och å realskolestadiet inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskolläraryxamen tjänstgjort minst 3 år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild kurs om ett läsår.

Antalet folkskollärarytjänster i 23 lönegraden fastställs för varje läsår efter förslag av skolöverstyrelsen med utgångspunkt från att behov av 6 000 à 7 000 folkskollärarytjänster av ifrågavarande slag torde föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola.

För folkskollärare i 23 lönegraden skall gälla samma tjänstgöringsskyldighet som för ämneslärare vid samma skolform.

2. Vid tjänstledighet för studier, som avses under punkt 1, skall i stället för bestämmelserna i 18 § 5 b) avlöningsreglementet för folkskolan gälla, att lön utgår med B-avdrag under sammanlagt högst 360 dagar under loppet av tio på varandra följande kalenderår. Folkskollärare, som åtnjutit denna förmån, må icke under samma tioårsperiod erhålla mer än sammanlagt 360 dagars tjänstledighet med lön med B-avdrag enligt denna punkt och på grund av bestämmelserna i 18 § 5 b) avlöningsreglementet.

3. Karenstiden för erhållande av extra ordinarie anställning såsom folkskollärare sänkes från 2 till 1½ år.

4. Folkskollärare med full tjänstgöring, huvudsakligen i 7 klassen och högre klasser inom skola av A-formen, erhåller ett lönetillägg av 2 kronor 50 öre per läsårsdag.

Ordinarie och extra ordinarie folkskollärare med full tjänstgöring, huvudsakligen vid skola av B-form, erhåller ett lönetillägg av 150 kronor för sådan termin, varunder han undervisar i 7 klassen.

5. Folkskollärare, som i folkskolan inom sin tjänstgöringsskyldighet av 30 veckotimmar undervisar minst 2 veckotimmar i engelska och/eller tyska, erhåller ett lönetillägg av 450 kronor för läsåret.

6. Språktillägg enligt 23 § avlöningsreglementet för folkskolan återinföres i den egentliga folkskolan och utgår där med 600 kronor för år.

7. Lönetillägget för nomadskolans lärare höjes från 180 kronor till 360 kronor för år.

8. Folkskollärare erhåller för undervisning i läroämne respektive kunskapsämne utöver full tjänstgöring å sin tjänst timarvode efter den löneklass, vari han är placerad, dock i fråga om övningsskollärare högst den 27:e samt i fråga om annan folkskollärare vid undervisning å realskolestadiet eller enhetsskolans högstadium högst den 25:e och eljest högst den 22:a.

Övergångsbestämmelse.

Folkskollärare, som under minst två år bestritt heltidstjänst å de under punkt 1 angivna skolstadierna, må kunna erhålla dispens från de under samma punkt avsedda utbildningskraven.

Efter anmodan av chefen för civildepartementet har skolöverstyrelsen den 11 november 1953 avgivit förslag till avlönings- och pensionsbestämmelser i anledning av departementsförslaget. Över skolöverstyrelsens förslag har yttranden avgivits av statskontoret och statens lönenämnd. Anmälan av detta förslag torde i vad det avser frågor av huvudsakligen skolorganisationsnatur böra ankomma på mig samt i övrigt på chefen för civildepartementet.

Sedan jag anmodat skolöverstyrelsen att inkomma med förslag beträffande sådana särskilda kurser, som det enligt punkt 1 i departementsförslaget skulle ankomma på överstyrelsen att anordna, uppdrog överstyrelsen

åt rektorn vid folkskoleseminariet i Lund E. Stenquist och rektorn vid folkskoleseminariet för manliga elever i Linköping V. Ekenvall att som sakkunniga utreda frågor rörande nämnda kursverksamhet. De sakkunniga har efter fullgjort uppdrag till överstyrelsen överlämnat en den 26 september 1953 dagtecknad utredning med förslag till av skolöverstyrelsen anordnade befodringskurser för folkskollärare. Med eget yttrande av den 11 november 1953 har överstyrelsen överlämnat utredningen till ecklesiastikdepartementet, varefter yttranden avgivits av statskontoret och kanslern för rikets universitet, som hört vederbörande universitets- och högskolemyndigheter, samt av Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund, svenska seminarieläraryrkesföreningen, seminariernas rektorsförening och läroverkslärarnas riksförbund.

Sveriges förenade studentkårer och Kristendomsläraryrkesförening har inkommit med skrifter i ämnet.

Inrättande av tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare.

Allmänna synpunkter.

Skolöverstyrelsen framhåller, att inrättande av ifrågavarande tjänster i 23 lönegraden icke allenast är en löneregleringsfråga, utan att en sådan åtgärd även får konsekvenser för skolväsendets utveckling i pedagogiskt och organisatoriskt hänseende. Tjänsterna kunde emellertid bli av stort värde för skolväsendet. Det vore dock icke möjligt att nu närmare bedöma hur många tjänster som — med vederbörlig hänsyn till pedagogiska och organisatoriska synpunkter — kunde komma att erfordras.

Sju reservanter inom överstyrelsen uttalar sitt beklagande av att överstyrelsen icke beretts tillfälle att yttra sig i samband med departementsförslaget, som, om det genomfördes, komme att få betydande konsekvenser för skolväsendets framtida utveckling i pedagogiskt och skolorganisatoriskt avseende. Reservanterna erinrar om att enligt 1950 års riksdagsbeslut undervisningen i läroämnena på enhetsskolans högstadium i regel skulle bestriktas av ämneslärare med akademisk kompetens. Enligt bestämmelserna för försöksverksamheten hade behörighetsvillkoren för tjänster på högstadiet fixerats vara desamma som för ämneslärartjänster vid högre kommunala skolor. Nu skulle drygt hälften av tjänsterna på detta stadium förbehållas folkskollärare med viss kompletterande utbildning. Vidare syntes departementsförslaget syfta till en bestående anordning. Utredning vore erforderlig för att beräkna bristen på lärare med vederbörlig kompetens. Departementsförslaget kunde medföra risk för att tillgången på lärare med fullständig filosofisk ämbetsexamen komme att försämrast. En av reservanterna *undervisningsrådet Thorén* framhåller därutöver, bland annat, att ett betyg i filosofisk ämbetsexamen i engelska eller tyska på intet sätt kunde anses

ge erforderlig kompetens för undervisning i realskolan eller på enhetsskolans högstadium.

Statskontoret anser, att departementsförslaget går längre än till att avse enbart en uppgörelse om folkskollärarnas löneställning. Å realskolestadiet skulle komma att tjänstgöra lärare, som ej uppfyllde de krav på utbildning, som hittills ställts på realskolans ämneslärare. Förslaget syntes ej heller helt stå i samklang med 1950 års riksdagsbeslut i vad avsåge kompetens för lärare på enhetsskolans högstadium. Statskontoret hyser betänkligheter mot att en slutlig förhandlingsöverenskommelse med så vittgående konsekvenser för undervisningsväsendet träffats, innan ärendet underställts statsmakternas prövning.

Sveriges förenade studentkårer anser, att en sänkning av lärarkompetensen på enhetsskolans högstadium under folkskollärarexamen och fyra akademiska betyg bör föregås av utredning angående lärarkompetensen och tillgången på kompetenta lärare. I avvaktan på utredningens resultat borde intet förslag rörande kompetensvillkor eller lönegradsplacering för högstadiets lärare framläggas.

Författningsreglering.

Skolöverstyrelsen föreslår, att de i anledning av punkt 1 i departementsförslaget erforderliga bestämmelserna beträffande tjänsterna i 23 lönegraden sammanföres i ett särskilt cirkulär med giltighet för alla de skolformer, vid vilka dylika tjänster inrättas. Här skall nu redogörelse lämnas för de delar av cirkulärförslaget, som berör i huvudsak skolorganisatoriska frågor, och de erinringar som framförts av remissmyndigheterna.

A n s t ä l l n i n g s f o r m. *Skolöverstyrelsen* anser av departementsförslaget framgå, att tjänsterna i 23 lönegraden skall vara av så stadigvarande natur, att de bör kunna inrättas icke blott som extra ordinarie utan även som ordinarie. Överstyrelsen anser lämpligt, att ordinarie tjänster redan från och med budgetåret 1954/55 inrättas inom enhetsskolans högstadium och motsvarande stadium inom folkskolan. Vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor och privatläroverk syntes det däremot befogat att inrätta tjänsterna enbart som extra ordinarie, tills närmare erfarenhet vunnits, hur tjänsterna på ett smidigt sätt skulle inpassas i skolorganisationen.

Statskontoret avstyrker bestämt inrättande av ordinarie tjänster. Denna fråga borde lösas först senare med ledning av vunna erfarenheter.

S k o l f o r m e r m. *Skolöverstyrelsen* framhåller, att i departementsförslaget ej närmare angivits vid vilka skolformer 23-gradstjänsterna skall inrättas. Med enhetsskolans högstadium, som angivits i överenskommelsen men ännu ej slutligt utformats, borde emellertid i förevarande hänseende jämföras försöksskolans högstadium i de skoldistrikt, som bedriver genom skolöverstyrelsens försorg anordnad försöksverksamhet. 23-gradstjänster

borde vidare kunna inrättas inom klasserna 7—9 eller högre klasser inom folkskolan i övrigt, som överstyrelsen med hänsyn till undervisningens anordning funne väsentligen motsvara den blivande enhetsskolans högstadium. Överstyrelsen anser också angeläget, att 23-gradstjänster inrättas för hjälpklassundervisning och annan specialundervisning på bland annat högstadiet. Intill dess att en mera omfattande vidareutbildning av lärare för dylik undervisning anordnats, borde emellertid anstå med inrättande av tjänsterna.

På realskolestadiet borde tjänster i 23 lönegraden inrättas vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor och privatläroverk ävensom vid realskolelinjer, inbyggda i folkskolan.

Överstyrelsen påpekar, att av departementsförslaget ej framgår, för vilka klasser och linjer inom enhetsskolans högstadium och på realskolestadiet de nya tjänsterna vore avsedda. Slutlig ställning till denna fråga torde enligt styrelsens uppfattning ej behöva tagas förrän ett större antal tjänster inrättats.

Överstyrelsen säger sig vilja framdeles taga ställning till frågan huruvida redan under budgetåret 1954/55 tjänster i 23 lönegraden bör inrättas vid sjukvårdsanstalter och barnhem, vid nomadskolor och vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården.

Statskontoret avstyrker, att 23-gradstjänster inrättas i folkskolan annat än inom den blivande enhetsskolans högstadium och inom realskolelinjer, inbyggda i folkskolan. *Statskontoret* anser angeläget, att klara gränser uppdrages mellan å ena sidan försöksskolan och å andra sidan annan försöksverksamhet inom folkskolan. Då emellertid skolformer kunde tillskapas med försöksverksamhet av annan beskaffenhet än vid försöksskolorna men där med hänsyn till undervisningens mål lika goda skäl kunde åberopas för inrättande av 23-gradstjänster, syntes Kungl. Maj:t böra utverka riksdagens bemyndigande att inrätta 23-gradstjänster även för dylika fall.

Frågan vilken undervisning och vilka arbetsuppgifter, som bör förenas med 23-gradstjänsterna, bör enligt skolöverstyrelsen slutligt prövas först sedan närmare erfarenhet vunnits av försöksverksamheten. Nu förordar överstyrelsen allenast en föreskrift av innehåll att tjänst i 23 lönegraden må avse undervisning företrädesvis i visst eller vissa ämnen eller i viss grupp av ämnen samt att det skall ankomma på skolöverstyrelsen att utfärda närmare bestämmelser i detta hänseende.

Antalet tjänster. Härvidlag föreslår skolöverstyrelsen, att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av skolöverstyrelsen för varje budgetår fastställa det totala antalet 23-gradstjänster, varefter det skulle ankomma på skolöverstyrelsen att slutligt bestämma tjänsternas placering vid olika skolformer och skolor. Vidare borde föreskrivas, att det skall åligga icke-statlig skola att inrätta de tjänster av förevarande slag, som skolöverstyrelsen bestämt.

I detta sammanhang erinrar överstyrelsen om att försöksskolorna hittills haft möjlighet att ledigförklara lärartjänster på högstadiet med alternativ placering i olika lönegrader beroende på innehavarens meriter. Överstyrelsen anser önskvärt att denna möjlighet bevaras i samband med inrättande av tjänster i 23 lönegraden. I förslaget till cirkulär har dock skolöverstyrelsen icke medtagit några bestämmelser om alternativ lönegrads-placering, då departementsförslaget icke förutsätter en dylik anordning.

Frågorna om behörighet till tjänsterna i 23 lönegraden är i stora drag reglerade i departementsförslaget. Villkoret, att »läraren efter avlagd folkskolläraryxamen tjänstgjort minst tre år såsom folkskollärare», har dock i skolöverstyrelsens cirkulärförslag i anslutning till vad som gäller för reglerad befordringsgång utformats så, att det kräves ($3 \times 266 = 798 =$) 800 anställningsdagar och ($4/5 \times 800 =$) 640 tjänstgöringsdagar. Överstyrelsen har utgått från att endast anställning med full tjänstgöring skall räknas i anslutning till vad som gäller enligt 3 § avlöningsreglementet för folkskolan (Arf). Då enligt departementsförslaget övningskollärare eljest jämställts med folkskollärare, har även denna lärarkategori medtagits.

I departementsförslaget har däremot icke medtagits tjänstgöring som lärare i läroämne på realskolestadiet eller inom försöksskolans högstadium. Överstyrelsen förordar att även dylik tjänstgöring regelmässigt får tillgodoräknas och icke blott beaktas med stöd av övergångsbestämmelsen i departementsförslaget. I sitt cirkulärförslag har dock överstyrelsen icke medtagit dylik tjänstgöring, då den ej är angiven i departementsförslaget.

Då det är av vikt att lärarna har tillräcklig lärarerfarenhet, har överstyrelsen åtminstone för närvarande ej ansett sig böra biträda en framställning från Sveriges folkskolläraryförbund att i nämnda treårsperiod även skulle få inräknas militärtjänstgöring under ett läsår.

Beträffande de ämnen i filosofisk ämbetsexamen, som skulle medföra behörighet till tjänst i 23 lönegraden, har överstyrelsen medtagit ämnena nordiska språk, litteraturhistoria, tyska, engelska, historia, statskunskap, geografi, botanik, zoologi, matematik, fysik och kemi.

Överstyrelsen förordar, att den treårstjänstgöring, som skulle krävas för tjänst i 23 lönegraden, skall vara fullgjord före genomgången av sådan särskild ettårskurs som överstyrelsen enligt departementsförslaget skulle anordna.

Överstyrelsen föreslår, att i cirkuläret får inflyta en föreskrift att godkänt betyg över genomgången ettårskurs skall i merit hänseende jämföras med två betygsenheter i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen.

Skolöverstyrelsen har i cirkulärförslaget tolkat departementsförslagets övergångsbestämelse så att »utbildningskraven» skulle avse icke blott kravet på viss teoretisk utbildning utan även kravet på viss tids tjänstgöring som folkskollärare. Vidare har de två årens heltidstjänst å hög-

stadium eller realskolestadium ansetts böra avse ej enbart tjänstgöring före den förutsatta tidpunkten för departementsförslagets ikraftträdande. Avgörandet av dispensärendena skulle enligt överstyrelsens förslag ankomma på överstyrelsen.

Statens lönenämnd förklarar, att det undandraget sig dess bedömande om överstyrelsens tolkning är riktig. Det förefaller emellertid nämnden naturligtast att övergångsbestämmelsen blir gällande endast med avseende å förhållandena vid övergången. En tillämpning av övergångsbestämmelsen för tid därefter borde i vart fall ej få medföra, att det för vederbörande lärare framstår som förmånligare att vinna behörighet dispensvägen än enligt den i departementsförslagets punkt 1 anvisade vägen. Nämnden förutsätter som självfallet, att dispensen endast avser sättet för kompetensens förvärvande och ej eftergivande av fordringarna på visst kunskapsmått.

Befordringskurser för folkskollärare.

Allmänna synpunkter.

Efter att inledningsvis ha erinrat om att såväl läroverkens krisutredning som skolöverstyrelsen tidigare ställt sig avvisande mot all vidareutbildning av folkskollärare genom kurser, främst därför att sådan utbildning icke kunde påbyggas till fullständig ämneslärarkompetens, framhåller de sakkunniga att frågan genom departementsförslaget kommit i ett annat läge.

Av skolöverstyrelsen skall sålunda anordnas särskilda kurser om ett läsår. Dessa kurser skall enligt departementsförslaget avse utbildning för tjänstgöring på enhetsskolans högstadium och på realskolestadiet. Med hänsyn till det förhållandet, att två akademiska betyg, förvärvade i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen, jämställes med genomgången ett-årig kurs, kunde man lätt bibringas den uppfattningen, att de av skolöverstyrelsen anordnade befordringskurserna icke blott skulle föra fram till samma löneställning utan också ge samma undervisningskompetens. Fullständig överensstämmelse i fråga om undervisningskompetensen kan knappast åstadkommas och torde väl heller icke ha avsetts. Dessutom kommer enhetsskolan säkerligen icke enbart att ha behov av ämnesspecialister utan även av ett icke ringa antal för andra uppgifter specialutbildade lärare. Det sistnämnda torde för övrigt också gälla den nuvarande folkskolans högre avdelningar, vilka i avsevärd grad kommer att närma sig enhetsskolans, om förslaget till ny undervisningsplan antages. Samma elevmaterial, som rekryterar nyssnämnda avdelningar och fortsättningsskolan, återfinnes redan nu inom försöksdistriktens högstadier. Då enhetsskolan blir fullt utbyggd, kommer den att omfatta hela detta klientel, ett förhållande som torde medföra nya problem beträffande kraven på lärarutbildningen.

Att akademiskt utbildade lärare skulle handha all teoretisk undervisning på enhetsskolans högstadium måste betraktas som svårigen realiserbart och i vissa fall knappast heller önskvärt ur pedagogisk synpunkt. Ser man realistiskt på problemet, måste man fastslå, att det i första hand icke gäller att skapa en ur utbildningssynpunkt uniform lärarkår. Lärarutbild-

ningen bör i stället på bästa möjliga sätt avpassas efter det heterogena elevmaterialets skiftande mottaglighet, intresseinriktning och studieförutsättningar.

Betraktas problemet ur denna synpunkt, förefaller det självklart — inte minst med hänsyn till skolkommissionens, riksdagens och skolöverstyrelsens tidigare uttalanden — att de egentliga ämneslärarna huvudsakligen måste reserveras för de utpräglade teoretiska linjerna samt därtill i regel för språkundervisningen på såväl mellan- som högstadiet. Det är sålunda angeläget att understryka, att den, som siktar mot kompetens för ren ämneslärarundervisning på alla linjer, bör välja den akademiska studievägen.

Med hänsyn till departementsförslaget framstår det för de sakkunniga som högeligen önskvärt — för att icke säga nödvändigt — att ytterligare decentraliserade akademiska kurser kommer till stånd, och att dessa även kommer att omfatta viktigare humanistiska ämnen.

Den ur skolans synpunkt största fördelen med departementsförslaget är, framhåller de sakkunniga, att det ger möjlighet till mera speciell inriktning av kursutbildningen för vissa önskvärda lärarkategorier på enhetsskolans högstadium, för vilka särskild akademisk utbildning för närvarande icke utformats.

En relativt stor grupp av elever, som nu går i folkskolans sjunde och åttonde klasser, saknar i många fall de intellektuella förutsättningarna för teoretiska studier. Man torde knappast göra sig skyldig till någon överdrift, om man påstår, att folkskolans lärokurser utgör gränsen för vad åtskilliga av dessa elever torde kunna tillgodogöra sig i fråga om teoretisk utbildning. Skolkommissionen hänvisar denna grupp till yrkeslinjen. Det vore utan tvivel önskvärt, om hela denna elevkategori kunde inriktas på yrkesbetonad utbildning. Allting talar emellertid för att så icke kommer att kunna ske.

Man måste säkerligen räkna med att det på enhetsskolans högstadium kommer att finnas en icke obetydlig »odeciderad» grupp, som icke kommer att kunna länkas in på y-linjen. I denna »odeciderade» grupp kommer antagligen även ett antal, visserligen begåvade men sent utvecklade eller för teoretiska studier ointresserade elever att ingå. Ett extremt ämneslärarsystem torde knappast passa för denna elevkategori. Vad den behöver, är en undervisning, som framför allt tar sikte på de uppfostrande momenten och på det med hänsyn till elevmaterialet praktiskt tillämpliga i samhälls- och yrkesliv. En viktig uppgift blir här att så tidigt som möjligt väcka elevernas intresse för yrkeslivet.

Det råder väl knappast någon tvekan om att en elevgrupp sådan som den ovan skisserade bäst skulle tillgodoses därigenom, att en enda lärare kunde svara för en avsevärd del av undervisningen. De sakkunniga har av olika uttalanden från lärare inom försöksverksamheten kunnat dra den slutsatsen, att ett behov av särskilda högstadielklasser föreligger, där klassföreståndaren bestrider huvudparten av undervisningen. Där en sådan anordning prövats har den befunnits vara av stort värde.

Ovanstående frågor berör differentieringsproblemet, som ännu icke är löst. I skolkommissionens förslag (SOU 1949: 35, s. 36, 54), som utsatts för stark kritik i åtskilliga remissyttranden, torde en viss överskattning av den individualiserade undervisningens förmåga att lösa alla problem ha

gjort sig gällande. Skolöverstyrelsen förutsatte i sitt remissyttrande över förslaget, att hela frågan om högstadiets struktur skulle bli föremål för omprövning, sedan erfarenheter gjorts av olika system i försöksverksamheten.

Utan att vilja sia om differentieringsfrågans slutliga lösning vågar de sakkunniga dock hysa den uppfattningen, att det på enhetsskolans högstadium kommer att finnas ett behov av lärare, speciellt utbildade med hänsyn till den linjedelning, som åtminstone i större distrikt synes ofrånkomlig.

Från dessa allmänna utgångspunkter föreslår de sakkunniga, att för folkskolläraernas vidareutbildning av skolöverstyrelsen anordnas ett flertal olika kurser, av de sakkunniga kallade befodringskurser. Dessa låter inordna sig i två huvudgrupper, nämligen ä m n e s k u r s e r och s p e c i a l k l a s s l ä r a r k u r s e r. De sakkunnigas förslag åtföljes av utkast till tim- och kursplaner för de olika kurserna.

Ämneskurser.

I vilka ä m n e n? De sakkunniga anser, att ämneskurserna klart bör inriktas mot den undervisning på enhetsskolans högstadium och realskolestadiet, vartill de kan förväntas ge tillräckligt kunskapsunderlag. Vidare framhåller de sakkunniga, att en mera grundlig utbildning i två ämnen eller i något fall i ett ämne är att föredraga framför en utbildning inom en humanistisk eller en matematisk-naturvetenskaplig grupp av ämnen. Begränsades antalet ämnen till två, komme varje ämne att kräva i genomsnitt en termin. Det kunde ej anses självklart, att alla ämnen erhöle samma tidsutrymme, men vissa praktiska skäl talade härför. Bland annat finge man ej förbise önskvärdheten av att ett akademiskt betyg + genomgången kurs om ett halvt läsår rimligtvis också borde ge behörighet till anställning i 23 lönegraden.

De sakkunniga föreslår, att enterminkurser anordnas i ämnena kristendomskunskap, engelska, historia, samhällslära, geografi, matematik, biologi, fysik och kemi. Beträffande modersmålet förordas en ettårig utbildning, liksom alternativt även beträffande engelska.

Beträffande kursutbildningen i »dubbelämnena» modersmålet och biologi har de sakkunniga framlagt följande särskilda motivering.

En kurs i modersmålet på en termin skulle onekligen erbjuda vissa fördelar, t. ex. möjligheten att kombinera ämnet med exempelvis engelska. Ett förslag till enterminkurs i modersmålet har utarbetats, men de sakkunniga anser sig icke kunna rekommendera en sådan utbildningsväg annat än som ett tänkbart alternativ för undervisning i vissa av högstadiets klasser. En termins utbildning i skolans viktigaste ämne skulle nämligen enligt de sakkunnigas mening icke ens i en krissituation kunna utgöra en godtagbar grund för modersmålsundervisningen i realskolan eller på flertalet linjer inom enhetsskolans högstadium. Därtill är ämnet alltför vittomfattande.

Icke heller modersmålets metodik kan tillfredsställande tillgodoses. Härtill kommer, att modersmålet har flera veckotimmar i realskolan och på enhets-skolans högstadium än något annat ämne. De sakkunniga har därför stannat för att förorda en ettårig utbildning i modersmålet.

Av praktiska skäl måste ämnet uppdelas i två kurser om vardera en termin. Den första terminen bör ägnas åt ett studium av svenska språket, medan den andra bör omfatta litteraturstudier jämte danska och norska samt metodik.

Vad ämnet biologi beträffar upptar det sammanlagt endast sex veckotimmar på högstadiet. Det kan icke anses rimligt, att biologien vid den här ifrågavarande lärarutbildningen tilldelas dubbelt så lång tid som exempelvis historia, geografi och matematik. De sakkunniga vill därför föreslå en termins utbildning i biologi.

Enligt de sakkunnigas mening bör kombinationen av ämnen i princip vara fri men vid anordnandet av kurserna bör eftersträvas, att sådana ämneskombinationer gynnas, som enligt läroverksstadgan får förekomma i tjänst omfattande två ämnen. Kursdeltagare borde ha möjlighet att genomgå den ena terminskursen på en ort och den andra på en annan, om så utan olägenhet kunde ske.

Utöver förutnämnda kurser i skolans läroämnen föreslår de sakkunniga anordnande av en enterminkurs i psykologi med pedagogisk tillämpning. Denna kurs skulle i avvaktan på närmare erfarenheter tills vidare endast kunna kombineras med samhällslära.

Denna kombination kan motiveras ur olika synpunkter. Sålunda kommer vissa sidor av yrkesorientering och yrkesval att belysas ur skilda aspekter. I samhällsläran upptas sålunda hithörande frågor främst ur arbetsmarknadens synpunkt. Den psykologiska kursen skall här kompletteras med den nödvändiga insikten i yrkesrådgivnings- och arbetspsykologi. Kombinationen torde med denna utformning kunna utgöra en mycket god grund för blivande yrkesvals lärare. En viss ytterligare specialisering av kursen i denna riktning kan bli föremål för övervägande. Men dessutom torde kombinationen vara synnerligen värdefull för vissa klasser av linjedelat högstadium samt för högre klasser i folkskolan och i skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. Enligt vad de sakkunniga under hand inhämtat, kommer ungdomsvårdsskolutredningen att förorda införandet av enhetsskolans principer vid sistnämnda skolor.

Dylåka ämneskurser i psykologi med pedagogisk tillämpning samt samhällslära — med eller utan speciell inriktning på yrkesval — torde böra beredas ett icke obetydligt utrymme inom skolöverstyrelsens kursverksamhet.

F ö r k u n s k a p e r m. m. De sakkunniga framhåller, att med hänsyn till den knappa utbildningstiden måste vissa krav på förkunskaper hos kursdeltagarna uppställas. För lärare, som avlagt examen enligt 1937 års stadga för folkskoleseminarierna, förutsattes seminariekurserna i beföringskursens ämnen vara väl inhämtade och repeterade redan vid utbildningens början. Beträffande lärare, som utexaminerats efter 1914 års stadga för statens folkskoleseminarier, ställer sig saken något annorlunda, då deras

utbildning byggde på andra förkunskaper än de nuvarande. Flertalet av dessa lärare torde enligt de sakkunniga ha deltagit i fortbildningskurser av skilda slag och sålunda skaffat sig ökade kunskaper. De sakkunniga förutsätter, att dessa lärare endast väljer sådana ämnen, för vilka de särskilt intresserar sig och i vilka de på egen hand skaffat sig fastare kunskaper.

I fråga om båda kategorierna kräver emellertid de sakkunniga speciella förkunskaper i vissa ämnen. För ämneskurs i matematik anses sålunda realgymnasiets allmänna kurs vara den enda acceptabla grundvalen. För deltagande i ämneskurs i fysik eller kemi förutsättes förkunskaper motsvarande realgymnasiets kurs i dessa ämnen. Nämnda speciella förkunskaper bör enligt de sakkunniga redovisas i form av studentbetyg, vitsord över avlagd fyllnadsprövning eller eller särskild prövning i studentexamen.

För deltagande i den föreslagna enterminkursen i engelska förutsätter de sakkunniga principiellt sådan behörighet att undervisa i engelska i folkskolan, varom föreskrifter utfärdats i kungörelsen 1947: 149.

De sakkunniga ifrågasätter i detta sammanhang om icke tiden nu är inne att avskryva de s. k. behörighetskurserna vid seminarierna.

Folkskollärarna kommer att i högre grad än förr få tillträde till universitet. Akademiska ettbetygskurser i engelska finns redan, och flera decentraliserade sådana torde vara möjliga att åstadkomma. Tillkomsten av s. k. pedagogiska lektorat i engelska vid universiteten antyder, att undervisningen i ämnet kan komma att i större utsträckning än hittills behandla pedagogiska problem i samband med skolans engelskundervisning. Enligt löneöverenskommelsen kommer folkskollärarna att kunna erhålla tjänstledighet med B-avdrag 360 dagar för akademiska studier. Att under sådana omständigheter bibehålla en utbildning i engelska (behörighetskurserna), som icke fyller fordringarna på undervisningskompetens i enhetsskolan eller i realskolan, synes icke längre vara motiverat.

Skulle trots allt flera lärare, än som för närvarande kan utbildas vid universitet, behövas, borde i första hand åtgärder vidtagas att öka universitetens och högskolornas kapacitet. I andra hand borde en ettårig kurs, som även ger den nödvändiga metodiska utbildningen, kunna övervägas. Med hänsyn till engelskans centrala ställning i enhetsskolan förefaller det, som om utbildning i enbart engelska icke borde vålla några principiella betänkligheter.

De sakkunniga avstyrker b e t y g s s p ä r r för tillträde till befodringskurserna.

Till det frågekomplex, som sammanhänger med förkunskaperna i de olika ämnena, hör också frågan, huruvida kvalificerade betyg i folkskolläraryxamen eller i efterprövning skall erfordras för tillträde till befodringskurs. Tanken härpå har framskymtat i tidigare förslag till kurser, och det skall erkännas, att vägande skäl för en sådan spärr kan anföras. Å andra sidan kan det mycket väl inträffa, att en lärare under ett senare skede i livet får ett starkt intresse för ett ämne, som han under seminarietiden ägnat mindre uppmärksamhet, och vari han på denna grund erhållit ett

lägre betyg. Då de sakkunniga för sin del avstyrker en betygsspärr, sker detta dock framför allt av den orsaken, att en sådan spärr icke existerar för tillträde till de akademiska kurserna. Vidare kan man peka på att en betryggande kunskapskontroll förutsatts beträffande befodringskurserna.

Kunskapsstoff och pedagogisk utbildning. Av vad de sakkunniga härutinnan anfört inhämtas bland annat följande.

Då kursdeltagarnas dittillsvarande utbildning endast gällt den nuvarande folkskolan och enhetsskolans låg- och mellanstadium fordras förutom ökade ämneskunskaper även ämnesmetodik och praktisk erfarenhet av undervisning på det stadium, utbildningen avser. Löneöverenskommelsens förutsättning, att ett akademiskt betyg och en ämneskurs om en termin i merit-hänseende jämföras, innebär, att motsvarande arbetsprestationer måste vara ekvivalenta. Jämfört med ettbetygskurserna måste sålunda ämneskursernas kunskapsstoff reduceras och lämna utrymme åt den nödvändiga pedagogiska utbildningen. Omfattningen av den praktiska lärarutbildningen kan ej vara densamma i de olika ämnena; i själva verket kommer den att variera högst avsevärt.

De sakkunniga understryker vikten av en betryggande kunskapskontroll men ställer sig avvisande till någon längre gående betygssdifferentiering.

Eftersom kurserna i merithänseende skall jämföras med två betygsenheter i tentamen för filosofisk ämbetsexamen, är en betryggande kunskapskontroll nödvändig. Denna kan bestå av en eller flera tentamina för en eller flera examinatorer allt efter kursens art och uppläggning. Särskild tentamen i ämnets metodik torde i regel kunna undvaras, men några allmänna föreskrifter härom bör icke utfärdas, eftersom kunskapsstoff och metodik i många fall ej kan skiljas. Olika ämnen uppvisar i detta fall olikheter, och i den mån anvisningar är påkallade, kan dessa lämnas i ämnets kursplan.

En tentamen för betyget Godkänd i de filosofiska examina bedömes aningen med detta betyg eller med betyget Icke utan beröm godkänd. För att meritvärderingen skulle bli fullt rättvis borde för den skull samma vitsord användas även vid betygsättning av genomgången ämneskurs. Emellertid kan det i praktiken bli ganska svårt att utdela graderade betyg. Vissa ämnen, t. ex. samhällskunskap, är av den art, att tentamina måste förrättas av två eller tre examinatorer. I sådana fall skulle det bli nödvändigt att finna en mekanisk regel för sammanfattningsbetygets beroende av delbetygen, vilket kan vara vanskligt och leda till komplikationer av icke önskvärd art. Vidare kan man rent allmänt hävda, att en kursverksamhet, där vissa delar (i detta fall huvudparten av metodiken) ej kunskapskontrolleras, ej heller bör betygsgraderas. De sakkunniga vill för sin del föreslå, att genomgången kurs anses som *godkänd* eller *icke godkänd*.

Kursterminens längd. Tentamensperioder. Härom anför de sakkunniga följande.

Den uppläggning av kurserna, som förut skisserats, gör det önskvärt, att man koncentrerar studierna i varje ämne till en termin. De sakkunniga är väl medvetna om att en sådan anordning har sina nackdelar och att det ur vissa synpunkter kan vara en fördel, att två ämnen kan studeras samtidigt

under ett läsår. Emellertid kan i många fall koncentrationen också innebära fördelar för själva studierna. Därtill kommer flera väsentliga fördelar av organisatorisk art.

Anordningen med terminskurser förutsätter, att höst- och vårterminerna är av samma längd, vilket lätt låter sig göra, om varje termin får omfatta 18 effektiva veckor. För läsåret 1954/55 kan exempelvis följande terminsindelning tänkas: höstterminen 16/8—18/12 och vårterminen 17/1—28/5. Härvid förutsättes en veckas uppehåll vid påsk.

Tre tentamensperioder per termin, vardera omfattande två veckor, synes ändamålsenligt. Tentamen bör emellertid kunna förläggas till annan tid, om vederbörande examinerator och kursföreståndare så finner lämpligt. Under höstterminen torde tentamensperioderna böra förläggas till tid inom terminen, under vårterminen bör den första och den sista helt eller delvis förläggas utanför terminen. Perioderna avses främst för sluttentamina efter genomgången terminskurs, men även deltentamina under pågående kurs bör i största möjliga utsträckning förläggas till fastställd tentamensperiod.

Specialklasslärarkurser.

De nuvarande hjälpklasslärarna har, då utbildningstiden varit som längst, genomgått en särskild kurs om 20—18 veckor. 1946 års hjälp- och särklasslärarutredning föreslår i sitt betänkande (SOU 1947: 69) en ettårig (39 veckors) utbildning för hjälpklasslärare. De sakkunniga erinrar om att skolöverstyrelsen i remissyttrande över detta förslag anfört bland annat: De hittills anordnade tjugoveckorskurserna har visserligen som ett provisorium väl fyllt sin uppgift, men erfarenheten har tydligt givit vid handen, att den tillmätta tiden varit alltför knapp, för att samtliga nödvändiga kursavsnitt och ämnesområden på ett tillfredsställande sätt skulle kunna behandlas.

Det förefaller de sakkunniga rimligt, att en hjälpklasslärare, som utöver folkskollärarexamen underkastat sig en ettårig hjälpklasslärarutbildning, bör kunna ifrågakomma till tjänst i 23 lönegraden i hjälpklass. Under en övergångstid anser de sakkunniga en påbyggnad med en termins kurs på den hittillsvarande utbildningen om 18 veckor vara önskvärd. En dylik påbyggnad borde, tills den ettåriga utbildningen tar sin början, ge behörighet till anställning i 23 lönegraden i hjälpklass.

De sakkunniga understryker nödvändigheten av att det planerade specialpedagogiska seminariet snarast förverkligas.

En motsvarande utbildning av andra specialklasslärare bör enligt de sakkunnigas mening även komma till stånd. På grund av den korta tid, som stått till buds för denna utredning, är de sakkunniga icke nu beredda att framlägga förslag i hithörande frågor men förutsätter, att de av skolöverstyrelsen anordnade kurserna icke begränsas till de här framförda förslagen. Tvärtom finner de sakkunniga det vara angeläget, att skolöverstyrelsens handlingsfrihet i detta avseende icke beskäres. Så snart behov av vidare-

utbildning av annat slag föreläge, borde det ankomma på skolöverstyrelsen att anordna kurser med annan inriktning och att inordna även dessa i de här skisserade befodringskurserna.

Organisation, kostnader m. m.

De sakkunniga föreslår, att varje kurs ställes under ledning av en kursledare, som förutsättes ha avlagt licentiatexamen i kursens ämne. Skolöverstyrelsen skulle dock i undantagsfall kunna till kursledare förordna annan lämplig person med för ändamålet fullgod meritering. För vissa begränsade avsnitt av kursen skulle anlitas specialföreläsare och assistenter. Då kursledaren endast borde belastas med sådana uppgifter, som rörde själva undervisningen och kunskapskontrollen, föreslår de sakkunniga att den administrativa ledningen av all till viss ort förlagd kursverksamhet anförtros åt en kursföreståndare.

Kurserna bör enligt de sakkunnigas mening i första hand anknytas till lämpliga folkskoleseminarier. Härigenom skulle man vinna den pedagogiska fördelen, att kursledarna, som om möjligt borde ha erfarenhet av folkskolläroarbete, lättare kunde planera sin undervisning i direkt anslutning till kursfordringarna i folkskolläroarbete. Även ur andra synpunkter anser de sakkunniga det vara naturligt att förlägga icke-akademisk vidareutbildning av folkskollärare till seminarium. De sakkunniga förutsätter dock, att enskilda kurser, där så är lämpligt, förläggas till högre allmänt eller tekniskt läroverk, och att lärare vid sådana läroanstalter utnyttjas både som kursledare och lärare. Sålunda borde man räkna med att i stor utsträckning anlita erfarna läroverkslärare för metodikundervisning och auskultation.

Vid den geografiska fördelningen av kurserna bör man enligt de sakkunnigas mening eftersträva så stor spridning som möjligt, så att landets olika delar blir rättvist tillgodosedda. Till universitets- och högskolestäderna skulle i första hand förläggas sådana kurser, som för närvarande svårigen kunde anordnas på annat håll, t. ex. ämneskurser i matematik och i psykologi med pedagogisk tillämpning samt utbildningen av hjälpklasslärare, vilken liksom hittills bör vara förlagd till Stockholm och Göteborg.

De sakkunniga anser, att antalet deltagare per kurs bör vara lägst 10 högst 16. Om gallring av de sökande är nödvändig, förutsättes denna komma att ske efter gällande grunder för meritvärdering.

De sakkunniga har verkställt vissa approximativa kostnadsberäkningar. Kostnaderna för en ettårig kurs i modersmålet beräknas därvid till 24 900 kronor, medan kostnaderna för en enterminkurs beroende på ämnet varierar mellan 13 200 kronor (historia) och 24 800 kronor (kemi). Om under nästa budgetår anordnas dels en ettårig kurs i modersmålet och dels under

såväl hösttermin som vårtermin de av de sakkunniga föreslagna 11 enterminkurserna, skulle kostnaderna bli i runt tal 420 000 kronor.

Av vad de sakkunniga anfört rörande arvoden och ersättningar till lärarpersonal inhämtas bland annat följande.

Ämneskursernas likvärdighet med de akademiska ettbetygskurserna förutsätter även samma normer beträffande arvoden och ersättningar till lärare med samma kompetens. Från denna utgångspunkt föreslår de sakkunniga följande arvoden per undervisningstimme om 45 minuter.

Föreläsningar och seminarieövningar:

Docentkompetent lärare	60 kronor (dock ej för metodik)
Övriga lärare	50 »
Assistenter för språkundervisningen	40 »
<i>Övningar</i> (röst- och talvård, övnings- skrivningar, räkneövningar, kartrit- ning)	25 »

Exkursioner: Ledare 20 kronor per timme, dock högst 120 kronor per dag. Till exkursioner räknas även de praktiska övningarna i fältmätning inom ämnena geografi och matematik.

Auskultation: 15 kronor per lektion. Antalet åhörare i varje auskultationsgrupp förutsättes vara 4.

De sakkunniga föreslår, att av lärare meddelad kursundervisning skall i viss omfattning få inräknas i tjänstgöringen vid den egna läroanstalten.

Särskild ersättning till tentamensförrättare bör utgå med 40 kronor för varje tentamen.

För kursledare beräknas ett arvode av 800 kronor per termin.

Till kursföreståndare bör utgå arvode för den första terminskursen med 1 000 kronor och för varje följande terminskurs under läsåret med 400 kronor.

Vidare räknar de sakkunniga med engångsutgifter för kursverksamheten i geografi, biologi, fysik och kemi med respektive 3 000 kronor, 10 000 kronor, 20 000 kronor och 10 000 kronor.

Slutligen beräknas den genomsnittliga nyanskaffningskostnaden för utvidgning av biblioteken vid seminarierna till högst 1 000 kronor per kurs, som första gången förlägges till viss ort.

Yttranden.

Skolöverstyrelsen anför inledningsvis bland annat följande.

Enligt överstyrelsens uppfattning är det särskilt två omständigheter, som skulle kunna motivera de nya tjänsterna, nämligen dels bristen på akademiskt utbildade ämneslärare under övergångstiden före enhetsskolans genomförande, dels frågan om utbildningens innehåll och utformning för vissa lärjungekategorier på enhetsskolans högstadium, särskilt vad de sakkunniga kallar den odeciderade gruppen. Frågan om utbildningens lämpliga utformning för sistnämnda lärjungekategori har tidigare ej kunnat tillräckligt

beaktas. De sakkunniga har härvidlag haft tillgång till upplysningar angående erfarenheter från försöksverksamheten, vilka tidigare ej stått till buds. Överstyrelsen finner det icke uteslutet, att klasslärosystemet, i viss utsträckning modifierat, kan lämpa sig väl för delar av denna lärjungegrupp.

Det kan diskuteras, huruvida de av överstyrelsen anordnade kurserna bör utformas såsom ämneskurser enligt de sakkunnigas förslag eller såsom mera allmänt pedagogiskt-psykologiskt inriktade samt samhälls- och yrkesorienterande i likhet med vad de sakkunniga jämväl föreslagit beträffande kurs i psykologi med pedagogisk tillämpning, avsedd att kombineras antingen med ämneskursen i samhällslära eller eventuellt med annan vidareutbildning, t. ex. utbildning till yrkesvalslärare. Mot anordnande av ämneskurser kunde anföras, att dessa i viss mån blir parallellkurser till de akademiska ettbetygskurserna och att det då vore lämpligare att öka antalet sistnämnda kurser i stället för att anordna särskilda ämneskurser. De sakkunniga har också själva framhållit vikten av att ytterligare decentraliserade akademiska kurser kommer till stånd och att dessa även omfattar viktigare humanistiska ämnen.

Såsom de sakkunniga påpekar, har överstyrelsen tidigare i likhet med läroverkens krisutredning ställt sig avvisande till förslag om anordnande av särskilda icke-akademiska fortbildningskurser för folkskollärare, som önskar meritera sig för tjänstgöring på högre skolstadium, särskilt av det skälet att en dylik utbildning leder in på ett sidospår och icke kan kompletteras till filosofisk ämbetsexamen eller ens till en akademisk kompetens över huvud taget. Genom löneöverenskommelsen kan frågan emellertid sägas ha kommit i ett nytt läge, och de nya befordringstjänsterna torde av åtskilliga folkskollärare komma att betraktas såsom ett slutmål. De av de sakkunniga föreslagna ämneskurserna leder visserligen icke direkt till någon akademisk kompetens, men de torde få betraktas såsom avsedda framför allt för sådana folkskollärare, som icke eftersträvar befordran utöver 23 lönegraden men väl är beredda att omhänderta viktiga arbetsuppgifter, för vilka kompletterande utbildning erfordras. Det bör icke heller förbises, att de föreslagna ämneskurserna synes kunna ges en sådan utformning, att lärare, som genomgått dylika kurser och sedermera önskar fortsätta med akademiska studier i samma ämnen, för dessa studier kommer att ha god nytta av vad de inhämtat under ämneskurserna och därför på kortare tid bör kunna förvärva akademiskt betyg i vederbörande ämnen. Emellertid bör de lärare, som avser att gå vidare i sin utbildning, i första hand välja de akademiska kurserna.

Överstyrelsen vill beträffande de föreslagna ämneskurserna framhålla, dels att stora möjligheter torde föreligga att göra studietiden effektiv, dels att de kan mer direkt ta sikte på vissa av enhetsskolans behov, t. ex. i fråga om yrkesorientering, vilka icke kan tillgodoses på den akademiska vägen. Överstyrelsen ansluter sig emellertid även till de sakkunnigas förslag angående kurser i psykologi med pedagogisk tillämpning samt kurser för hjälpklasslärare. Även andra specialkurser kan tänkas, och överstyrelsen vill understryka, vad de sakkunniga framhåller, att då behov av vidareutbildning av annat slag, än som i utredningen diskuterats, uppkommer, det bör ankomma på överstyrelsen att anordna kurser med annan inriktning. Vilket antal kurser av olika slag som bör anordnas, kan ej nu avgöras utan får bli beroende av antalet anmälningar till de olika kurserna och av erfarenheterna från kursverksamheten under de första åren. Vad ämneskurserna beträffar,

synes man också böra beakta, i vad mån universitetens resurser medger anordnande av tillräckligt antal ettbetygskurser för folkskollärare.

I princip ansluter sig överstyrelsen sålunda med nu gjorda påpekanden till de sakkunnigas allmänna uppläggning av kursverksamheten. Överstyrelsen vill emellertid icke nu binda sig för de olika detaljerna i förslaget och anser, att överstyrelsen bör ha stor rörelsefrihet i fråga om kursernas uppläggning och kurstidens utnyttjande. Det borde överlåtas åt ämnesspecialister att utarbeta detaljerade kursplaner. De föreslagna timplanerna syntes emellertid utgöra tillräcklig grund för erforderliga kostnadsberäkningar. Överstyrelsen finner därför icke nu anledning att diskutera kursplanerna för de olika ämnena och inskränker sig i övrigt till följande erinringar beträffande vissa punkter i utredningen.

Överstyrelsen anser sig kunna biträda de sakkunnigas förslag, att tilläggskurs på en termin bör anordnas för enligt nu gällande bestämmelser utbildade hjälpklasslärare, men vill ånyo understryka, att hjälpklasslärarutbildningen bör göras ettårig och att det föreslagna specialpedagogiska seminariet snarast bör upprättas. Intill dess så skett, syntes ettåriga befördringskurser för blivande hjälpklasslärare böra kunna anordnas av överstyrelsen, och hade överstyrelsen för avsikt att låta utarbeta tim- och kursplaner för sådana ettåriga kurser.

Överstyrelsen betonar, att de s. k. behörighetskurserna i engelska är frivilliga för eleverna, och är icke nu beredd att taga definitiv ståndpunkt till frågan om kursernas avskaffande.

Överstyrelsen delar de sakkunnigas uppfattning att en betryggande kunskapskontroll är nödvändig, och understryker vikten av att denna sker genom effektiva tentamina.

Enligt överstyrelsens uppfattning kan skäl anföras för en större differentiering av betygen, men överstyrelsen vill för närvarande lämna frågan öppen.

Vad de sakkunniga anför beträffande kursterminens längd och tentamensperioder, ger icke överstyrelsen anledning till erinring. Det bör enligt överstyrelsens mening betonas, att värdefull tid för egna studier och tentamensförberedelser kommer att stå till buds för kursdeltagarna mellan terminerna, om dessa erhåller den föreslagna omfattningen.

Överstyrelsen anser, att minimiantalet deltagare per kurs icke bör sättas lägre än till 12, och framhåller att i fråga om de flesta ämnena torde deltagarantalet vid föreläsningar och eventuellt även seminarieövningar utan olägenhet kunna ökas till 24, men deltagarna måste då under i samma kurs ingående laborationer eller andra övningar, där elevantalet nödvändigtvis måste vara mindre, delas i två grupper. Överstyrelsen föreslår därför, att i kurs, där med hänsyn till tillgången på lärare och lokaler delning av kursen i två grupper vid vissa övningar kan förekomma, deltagarantalet bestämmas till lägst 17 och högst 24.

Överstyrelsen ifrågasätter, om icke de föreslagna arvoden kan något reduceras.

Överstyrelsen föreslår, att till bestridande av de löpande utgifterna för beföringskurserna för nästa budgetår anvisas ett reservationsanslag av 500 000 kronor. Ur detta anslag skulle även bestridas kostnaderna för erforderliga konferenser mellan kursledarna. Kostnaderna för lokalhyror skulle i förekommande fall belasta anslag, som disponeras av byggnadsstyrelsen. Till bestridande av engångsutgifter för upprustning av institutioner och bibliotek föreslår överstyrelsen anvisande för nästa budgetår av ett reservationsanslag av 250 000 kronor.

Överstyrelsen räknar även med ökad belastning på de under överstyrelsens avlöningsanslag upptagna anslagsposterna till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal och till arvoden till experter m. m.

Universitetskanslern anför inledningsvis bland annat följande.

De tidigare vidtagna krisbetonade åtgärderna för avhjälpande av lärarbristen synes enligt vad erfarenheten givit vid handen knappast vara tillfyllest. Mot att även andra mera provisoriska utvägar prövas för att söka bemästra den inträdda krissituationen har jag under föreliggande förhållanden icke något att erinra. Det nu framlagda förslaget till särskilda beföringskurser åsyftar emellertid åtgärder av permanent natur för utbildning helt vid sidan av de normala utbildningsvägarna av ämneslärare även på realskolans högre klasser och på den blivande enhetsskolans högstadium. Detta förslag får härigenom en mycket betydande räckvidd med avseende å lärarkompetensen. Ett genomförande av förslaget synes mig även strida mot statsmakternas år 1950 fattade beslut rörande skolreformen, enligt vilken undervisningen i klasserna 7—9 i regel skulle handhas av lärare med akademisk utbildning. Jag anser mig böra bestämt avstyrka, att lärare med den ytterst svaga kompetens, som i överenskommelsen mellan civildepartementet och folkskolläraförbunden uppställts för erhållande av de föreslagna nya tjänsterna i 23 lönegraden, anlitas för omhändertagande av undervisningen i förutnämnda klasser.

Vidkommande den nuvarande lärarbristen i realskolorna torde man enligt min mening i främsta rummet böra inrikta sig på spörsmålet om undervisningen i de klasser av realskolan, som motsvarar den nuvarande folkskolans åldersstadium. Därest det föreliggande förslaget åsyftat att i största möjliga utsträckning överflytta denna undervisning på folkskollärare skulle jag i princip icke haft något att invända häremot. Med hänsyn till realskolans konstruktion borde dock härvid de folkskollärare, som skulle beredas dylik anställning, erhålla kompletterande utbildning, förslagsvis på lämpligt sätt organiserad genom kursundervisning vid seminarierna.

Skulle emellertid det framlagda departementsförslaget accepteras, bör enligt kanslerns mening skärpta krav uppställas med avseende å tillträde till kursundervisningen, dennas meddelande och kursplanerna för de enskilda ämnena.

Enligt kanslerns mening bör endast den, som äger tillträde till universitet (högskolor) enligt kungörelsen 1953: 626 angående vidgat tillträde till högre studier få delta i kursundervisningen. Kanslern erinrar, att då i kun-

görelsen uppställts fordran bland annat på nödtorftiga kunskaper i tre främmande språk orsaken härtill varit angelägenheten av att lärare i realskolan icke bör besitta sämre språkkunskaper än de elever, han har att undervisa.

Vidare anser kanslern, att undervisningen vid kurserna endast bör meddelas av docentkompetenta lärare. Det syntes nämligen icke rimligt att först sänka kraven på lektorskompetens till endast licentiatexamen och sedan förklara licentiaterna kompetenta att undervisa över lektorsstadiet.

Enligt förslaget hade metodisk-pedagogisk utbildning fått i alltför stor utsträckning ersätta inhämtande av kunskaper i vederbörande ämne. Under hänvisning till de akademiska myndigheternas yttranden förklarar sig kanslern bestämt avstyrka enterminkurser i modersmålet, biologi, kristendom, engelska, historia och kemi. Komme en ettårig utbildningskurs i engelska till stånd syntes behörighetskurserna i engelska kunna avskaffas. I ämnena matematik och fysik kan kanslern möjligen godtaga enterminkurser under förutsättning att eleven har beträffande matematik studentkunskaper i specialmatematik och beträffande fysik studentkunskaper såväl i specialmatematik som i fysik på reallinjen. För ämnena geografi och samhällslära accepterar kanslern enterminkurser.

Kanslern anser, att seminarielärarna i och för sig saknar erforderlig kompetens för meddelande av praktisk-pedagogisk utbildning av lärare för realskolan.

Därest icke ifrågavarande kurser anpassas efter universitetsundervisningens fordringar måste detta enligt kanslerns mening leda till en nivå-sänkning inom vårt skolväsende av mycket allvarligt slag med därav föranledda svårartade konsekvenser beträffande verksamheten vid gymnasier, specialhögskolor och universitet.

Kanslern anser slutligen, att genom den i departementsförslaget medgivna dispensmöjligheten fältet lämnas öppet för en ytterligare sänkning av den i och för sig svaga kompetensen för erhållande av 23-gradstjänsterna.

Statskontoret anser, att även om universitetskurserna icke har samma studiemål som befodringskurserna, hade det likväl varit önskvärt, att skolöverstyrelsen lämnat redogörelse för kursverksamheten vid universiteten och de därvid vunna erfarenheterna. Därjämte hade utredning bort verkställas rörande universitetens möjligheter att i vidgad omfattning anordna ettbetygskurser för folkskollärare. Enligt statskontorets mening borde uppgifter föreligga i dessa hänseenden, innan ställning toges till föreliggande förslag. Därest universitetens utbildningskapacitet skulle kunna ökas i mera betydande omfattning, skulle otvivelaktigt, med hänsyn till den högre utbildningsnivån, skäl kunna anföras för att befodringskurser anordnades endast i den utsträckning universitetens resurser vore otillräckliga.

Befodringskurserna bör enligt statskontorets uppfattning ha karaktären

av ämneskurser, varvid emellertid kurser i andra än å realskolans eller försöksskolans timplaner upptagna läroämnen icke borde komma till stånd. Statskontoret avstyrker alltså anordnande av kurser i psykologi med pedagogisk tillämpning liksom kurser för utbildning av hjälpklasslärare. Vidare kan ämbetsverket icke alls biträda uppfattningen att det skulle ankomma på skolöverstyrelsen att vid behov anordna kurser med annan inriktning.

Beträffande kurser i fysik och kemi anser statskontoret lämpligast att dessa förläggas till de tekniska läroverken, varigenom särskild materielanskaffning skulle i huvudsak kunna undvikas.

Antalet deltagare borde i naturvetenskapliga kurser omfatta lägst 26 och i övriga kurser lägst 20. Något maximiantal borde icke fixeras, då detta ofta gäve sig självt med hänsyn till tillgängliga utrymmen m. m.

Statskontoret anser, att de föreslagna arvodena och ersättningarna bör nedsättas med omkring 25 procent, samt avstyrker, att seminarielärare får inräkna kursundervisning i tjänstgöringen vid den egna läroanstalten.

Ämbetsverket avstyrker anordningen med särskild kursföreståndare och anser att kursledaren vid varje ämneskurs skall förutom de pedagogiska uppgifterna så långt möjligt är utföra det administrativa arbete som hänför sig till den av honom ledda kursen. Arvodet borde fastställas till 800 kronor. Därest vid en och samma läroanstalt anordnas mer än en kurs bör enligt statskontorets mening de administrativa göromål, vilka hänför sig till hela kursverksamheten, omhänderhavas av en av kursledarna mot en gottgörelse av 200 kronor för varje kurs utöver den av honom ledda.

Statskontoret beräknar den för anordnande av befordringskurser för nästa budgetår erforderliga medelsanvisningen till 300 000 kronor, varav 275 000 kronor för löpande utgifter och 25 000 kronor för utrustning m. m.

Sveriges folkskolläraryrkeförbund och *Sveriges folkskolläraryrkeförbund* anser sig i huvudsak kunna acceptera de föreslagna kurserna men avstyrker dock anordnande av kurser i engelska och psykologi med pedagogisk tillämpning.

Förkunskaper i matematik, fysik och kemi bör enligt förbundets mening kunna verifieras genom intyg från gymnasielärare eller seminarielärare. Förbunden anser att tentamina icke bör fastläsas vid enbart vissa perioder samt avstyrker differentiering av betygen utöver godkänd — icke godkänd. Med hänsyn till folkskollärarnas yrkesutbildning och erfarenhet av lärartjänstgöring anser förbunden, att alltför stor del av kursundervisningen anslagits till metodikundervisning. Kurserna borde inriktas huvudsakligen på att ge ett gediget kunskapsunderlag. Förbunden avstyrker förläggning av kurser till högre allmänt läroverk. Däremot syntes vissa kurser kunna förläggas till högre tekniskt läroverk eller eventuellt socialinstitut.

De s. k. behörighetskurserna i engelska bör enligt förbundets mening bibehållas, då behovet av lärare i engelska i folkskolan, särskilt i landsbygdsdistrikten, fortfarande är stort.

Svenska seminarieläraryöreningen anser, att behov av klasslärare föreligger för klasserna 7 och 8 beträffande de elever, som de sakkunniga betecknat som odeciderade. Föreningen anser angeläget, att akademiska ettbetygskurser anordnas även utanför universitets- och högskolestäder, särskilt i engelska, samt på sådant sätt att lärarutbildningsmomenten tillgodoses. De föreslagna befodringskurserna borde planeras så, att de kunde tillgodoräknas vid fortsatta akademiska studier. Med hänsyn till kursdeltagarnas föregående utbildning och erfarenhet borde det i vissa ämnen vara möjligt att reducera metodikundervisningen till förmån för ämnesstudier. Föreningen påpekar, att utbildningen i modersmålet bör omfatta två terminer samt att tillräckliga kunskaper i kristendomskunskap och biologi icke torde kunna inhämtas under endast en termin. Kursen i psykologi med pedagogisk tillämpning borde omfatta även yrkesorientering och kunna kombineras med vilken annan ämneskurs som helst. Kursen skulle ge kompetens att undervisa i yrkesorientering och tjänstgöra som yrkesvals lärare. I fråga om hjälpklasslärarutbildningen ansluter sig föreningen till de sakkunnigas förslag, dock att småskollärarinnor liksom hittills borde ha tillträde till dessa kurser. Föreningen anser önskvärt, att kursledare har docentkompetens. I varje fall borde krävas kompetens för vinnande av befordran till ordinarie lektorstjänst vid folkskoleseminarium. Föreningen förutser, att kursföreståndarens arbete kommer att bli mycket omfattande. Föreningen föreslår vissa höjningar beträffande de av de sakkunniga föreslagna arvodena och ersättningarna. För den händelse de av föreningen föreslagna avodeshöjningarna icke kunde bifallas, önskar föreningen förhandlingar i arvodesfrågan. I sitt yttrande föreslår föreningen vidare, att folkskollärarna genom kvälls- och sommarkurser beredes tillfälle att förvärva studentkunskaper i ämnen där sådana kunskaper icke erhålles vid seminarierna, samt att frågan om anordnande av ettåriga påbyggnadskurser för utbildning av klasslärare för enhetsskolans högstadium snabbutredes.

Seminariernas rektorsförening framför i stort sett samma synpunkter som seminarieläraryöreningen samt föreslår därjämte, att småskollärarinnor med studentexamen och viss tids tjänstgöring i folkskola beredes tillträde till befodringskurserna. Behörighetskurserna i engelska borde avskaffas så snart befodringskurserna i ämnet kommit i gång.

Läroverkslärarnas riksförbund avstyrker bestämt de föreslagna befodringskurserna för folkskollärare. I stället föreslås, att decentraliserade akademiska kurser anordnas av universitetsmyndigheterna, varvid deltagarna skulle ha att i vanlig ordning undergå tentamen för att få akademiskt betyg.

Förbundet anser sig icke kunna underlåta att påtala vissa delar av de sakkunnigas förslag. För hjälpklassklientelet torde sålunda med all säkerhet erfordras en specialistutbildning, till sin omfattning och kvalitet minst motsvarande den fullständiga högstadielärarutbildningen för det normala elevklientelet. Innan utbildning av lärare för den »odeciderade» gruppen igång-

sättes, borde försöksverksamhetens resultat avvaktas. Beträffande modersmålet avstyrker förbundet under alla omständigheter förverkligandet av tanken på en enterminkurs. I fråga om kristendomskunskapen påpekas, att lärarbristen motverkas av att ett stort antal präster åtagit sig timplärartjänstgöring. Innan nödlösningar tillgripes, borde av universitetsberedningen föreslagna kortare utbildningsvägar förverkligas. Lägre kunskapsunderlag i engelska än två betyg i ämbetsexamen anser sig förbundet icke kunna förorda ens som krisutväg. Att en termins studier i biologi skulle kunna ge annat än en flyktig överblick av ämnet förefaller förbundet uteslutet. Centralt utarbetade skriftliga prov borde användas i de ämnen där detta är möjligt. Förbundet understryker vikten av att kraven på kursledarnas kvalifikationer ställs högt och avvisar helt tanken på att skolöverstyrelsen skulle utrustas med möjlighet att härvidlag medge dispens. Förbundet anser självklart att kurserna bör anknytas till de läroanstalter som har de bästa resurserna i fråga om lärarkrafter, institutioner och auskultationsmöjligheter.

Kristendomslärarnas förening framhåller, att lärarbristen för kristendomsämnet del visserligen kan mötas genom att präster åtar sig timplärartjänst. Föreningen anser emellertid önskvärt, att kristendomsundervisningen i största möjliga utsträckning handhaves av lärare, som själva står i skolans ordinarie arbete. Kursutbildningen i ämnet kristendomskunskap bör enligt föreningens uppfattning omfatta minst två terminer för att ge ett godtagbart resultat.

Departementschefen.

Ett av de svåraste problemen på skolans område under de senaste tio åren har varit frågan, hur den alltmer tilltagande bristen på kompetenta lärare vid de högre skolorna skulle kunna övervinnas. Bristen har varit särskilt framträdande i fråga om ämneslärare med filosofisk ämbetsexamen. Det stod redan tidigt klart, att man icke kunde hoppas på att bristen skulle kunna täckas på det hittills normala sättet, d. v. s. genom en utexaminering vid universitet och högskolor av så många filosofie magistrar, att det antal av de nytexaminerade, som ginge till lärarbanan, motsvarade det årliga ersättnings- och utvidgningsbehovet. Redan 1946 års skolkommision hemställde — och gjorde det rätt snart efter påbörjandet av sitt arbete — om särskilda åtgärder för att avhjälpa då rådande lärarbrist. I vissa delar genomfördes de förslag skolkommisionen framlagt. År 1949 tillkallade dåvarande chefen för ekklesiastikdepartementet efter vederbörligt bemyndigande särskilda sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning och avgiva förslag rörande åtgärder, som vore påkallade i anledning av bland annat lärarbristen vid de högre skolorna. Dessa sakkunniga —

som antog namnet Läroverkens krisutredning — avgav den 6 december 1951 ett betänkande med förslag till vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid de högre skolorna. Krisutredningen beräknade lärarbristen i de högre skolorna höstterminen 1950 till sammanlagt omkring 550 heltidstjänster. I prognoser för framtiden ansåg sig utredningen för sexårsperioden 1951—1956 dels kunna räkna med ett tillskott av 1 500 filosofie magistrar till lärarbanan men dels ock vara tvungen att uppskatta nyrekryteringsbehovet av lärare för det högre skolväsendet till omkring 4 800. Efter diskussion av olika utvägar att balansera tillgång och efterfrågan på lärare stannade krisutredningen för den uppfattningen, att det sedan alla andra utvägar anlåtats (utom de interna, d. v. s. ökning av lärarnas tjänstgöringskyldighet och klassavdelningarnas storlek samt beskrining av timplanerna), återstod ett behov av 1 500 nya lärare för perioden 1951—1956. Med utgångspunkt i dessa prognoser höll utredningen före, att ansträngningarna måste inriktas på att åstadkomma ett tillskott av lärare med något kortare utbildningstid än ämbetsexamen kräver. Utredningen ansåg det nödvändigt, att flera utbildningsvägar lades tillrätta, som under det nuvarande övergångsskedet ledde till behörighet att undervisa på realskolestadiet och sedermera inom enhetsskolans högstadium. Krisutredningens förslag åsyftade huvudsakligen, att folkskollärare skulle stimuleras att förskaffa sig begränsad akademisk utbildning om 1—4 betyg för filosofisk ämbetsexamen för att därefter övergå till att undervisa i de högre skolorna.

Läroverkens krisutrednings förslag underställdes, på min föredragning inför Kungl. Maj:t, riksdagen i en proposition den 7 mars 1952, nr 153, med förslag till vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid de högre skolorna. I denna proposition uttalade jag bland annat, att jag i stort sett kunde ansluta mig till den tankegång, som lett fram till krisutredningens förslag. Det ställde sig naturligt att för fyllande av läroverkslärarbristen använda sådana folkskollärare, vilkas värdefulla lärarutbildning förstärkts med akademiska studier av godtagbar omfattning. Med hänsyn till framtidsplanerna för skolväsendet tedde sig den föreslagna vidareutbildningen också lämplig. I propositionen föreslogs i huvudsak, att en utbildning, bestående av folkskollärarexamen och tentamina för fyra betygsenheter i filosofisk ämbetsexamen, skulle jämföras med filosofisk ämbetsexamen, att kompetens för viss tjänstgöring i realskolan skulle tillkomma folkskollärare, som hade två à tre betygsenheter i ämbetsexamen, samt att — för att frambringa ytterligare lärare med viss kompetens för tjänstgöring på realskolestadiet — på olika orter ute i landet skulle anordnas fortbildningskurser för sådana folkskollärare, som icke kunde eller ville avbryta sin tjänstgöring i folkskolan för att bedriva universitetsstudier. Dessa fortbildningskurser skulle närmast avse 1-betygsstudier, undervisningen skulle vara likvärdig med universitetsutbildning och den skulle begränsas till de naturvetenskapliga ämnena.

Riksdagen godtog propositionens förslag i de här refererade delarna.

Under de två år som gått, sedan den angivna propositionen framlades, har utvecklingen på lärarområdet med uppmärksamhet följts inom såväl skolöverstyrelsen som ecklesiastikdepartementet. De prognoser för framtiden, som därunder vid flera tillfällen gjorts, har visat att den bristsituation, som läroverkens krisutredning tecknade, stämmer rätt väl med verkligheten. Visserligen visar de senast gjorda beräkningarna beträffande lärartillgång och lärarbehov under återstoden av 1950-talet — för vilka beräkningar jag torde få tillfälle att närmare redogöra senare i vår i samband med frågan om anslag till inrättande av en första lärarhögskola — att bristsituationen av vissa skäl icke torde komma att bli fullt så svår, som krisutredningen beräknade, men dock mycket svårbemästrad, om icke särskilda åtgärder vidtages.

Emellertid är frågan om ökad tillgång på lärare för realskolestadiet och motsvarande stadier inom enhetsskolan ingalunda enbart en lärarbristfråga i den mening, jag hittills angivit. Den genomgripande reform av vårt skolväsende, varom beslut fattades av 1950 års riksdag och som för närvarande förberedes genom en av riksdagen beslutad omfattande försöksverksamhet, åsyftar ju att ge en bättre skolutbildning åt all ungdom i vårt land. Denna förbättring skall dels åstadkommas genom en omläggning av studierna och studiemålen, men dels också komma till stånd genom en förlängning av den obligatoriska skoltiden från för närvarande 7 eller 8 år till 9 år. En dylik förbättring måste ur båda de angivna synpunkterna kräva ett ökat antal lärare, dock helt naturligt främst på grund av utökningen av skolpliktstiden. Denna ökning av lärarbehovet har intet samband med den bristsituation, som jag i det föregående behandlat. Den ökning av antalet lärare, som betingas av skolreformens genomförande, blir bestående för framtiden med endast den variation, som sammanhänger med barnkullarnas olika storlek. För tillgodoseende av detta ökade lärarbehov bör man alltså om möjligt välja sådana lösningar, som inte är kortsiktiga lösningar av akuta bristproblem. Då ökningen främst beror på skolpliktstidens förlängning, kommer det tillskott av lärare, som måste skapas, i huvudsak att få sin tjänstgöring på den nya skolans högstadium, d. v. s. det stadium som motsvarar det nuvarande realskolestadiet. Jag erinrar om att redan 1946 års skolkommision ansåg, att lärarbehovet på nämnda skolstadium icke skulle kunna täckas genom den beräknade produktionen av lärare med akademisk examen. Föredragande departementschefen i 1950 års skolreformspropositioner delade denna uppfattning. Skolkommisionen räknade också med en rad nya utbildningsvägar för ämneslärare, bland andra mellanskollärarexamen jämte två akademiska betyg eller en av lärarhögskolan kontrollerad fortbildning.

För undervisningen på den kommande nioåriga skolans högstadium måste alltså räknas med ett betydande antal nya lärartjänster. Jag delar

den uppfattning, som framförts såväl av skolkommissionen som av chefen för ecklesiastikdepartementet på våren 1950, att vi icke kan räkna med att alla dessa tjänster skall kunna besättas med filosofie magistrar. Fråga är för övrigt om dylik kompetens måste anses vara oeftergivlig för alla tjänster på högstadiet. Visserligen uttalades i 1950 års riksdagsbeslut om skolreformen, att undervisningen på vart och ett av enhetsskolans tre stadier skulle i första hand bestridas av lärare, som särskilt utbildats för undervisning huvudsakligen på stadiet i fråga. Men samtidigt sades i propositionen nr 219 till samma års riksdag angående riktlinjer för lärarutbildningens ordnande, att det vore angeläget, att lärarkårerna icke för starkt fastlänkades vid oföränderliga tjänstgöringsområden. Man måste, fortsatte dåvarande departementschefen, »kunna vid behov låta lärare, som i första hand utbildats för ett visst skolstadium, rycka upp på det närmast högre, och detta underlättas i hög grad, om ett icke alltför litet antal lärare lagt sina studier och sin fortbildning med tanke på en sådan möjlighet».

Med utgångspunkt i vad jag sålunda nu anfört förordar jag — i anslutning till bestämmelserna i första punkten av det departementsförslag, som jag återgivit i inledningen av mitt anförande — att å enhetsskolans högstadium och å realskolestadiet inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskollärarexamen tjänstgjort minst 3 år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild kurs om ett läsår. Jag föreslår också, att antalet dylika tjänster får fastställas av Kungl. Maj:t för varje läsår efter förslag av skolöverstyrelsen med utgångspunkt från att behov av 6 000 à 7 000 folkskollärartjänster av ifrågavarande slag torde föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola.

Jag vill betona, att de nya tjänster, som jag sålunda föreslår till inrättande, icke är att betrakta såsom någon nödlösning i en akut, svärbemästrad krissituation. De strider enligt min uppfattning icke mot 1950 års riksdagsbeslut i vad avser kompetensen. Likaväl som jag icke tvekar att anse en filosofie magister regelmässigt ha tillfredsställande kompetens för att undervisa på gymnasiet, ehuru undervisning där efter strängt formella grunder borde ombesörjas av lektorer, likaväl anser jag, att en folkskollärare med viss tids fullgjord lärartjänstgöring och med två betyg i ämbetsexamen eller intyg om godkänd genomgång av ett års vidareutbildning, regelmässigt bör inneha godtagbar kompetens för att undervisa på enhetsskolans högstadium eller på realskolestadiet.

De nya tjänsterna i 23 lönegraden bör — såsom i departementsförslaget förordas — inrättas på enhetsskolans högstadium och på realskolestadiet. Skolöverstyrelsen har gjort försök att närmare specificera de olika skolformer, vid vilka tjänsterna skall inrättas. Jag ansluter mig till vad skol-

överstyrelsen i detta hänseende föreslagit, dock med de undantagen, att jag icke kan tillstyrka inrättande av dylika tjänster inom den nuvarande folkskolan utanför försöksskolorna och att jag anser, att det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att efter ytterligare överväganden besluta, huruvida dylika tjänster skall inrättas på i folkskolan inbyggda 3-åriga realskollinjer. Jag är ej heller beredd att nu föreslå inrättande av sådana tjänster vid sjukvårdsanstalter och barnhem, vid nomadskolor och vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården.

Av departementsförslaget framgår — såsom skolöverstyrelsen påpekar — icke för vilka klasser och linjer de nya tjänsterna är avsedda. Jag delar uppfattningen, att slutlig ställning till därigenom uppkommande spörsmål får tagas senare, när mera erfarenhet vunnits. Jag torde dock redan nu få uttala, att i realskolorna behovet av tjänster i 23 lönegraden bör beräknas med utgångspunkt huvudsakligen i klasserna 1⁵, 2⁵ och 1⁴. Detta innebär inget ställningstagande till frågan om var dessa lärare skall fullgöra sin tjänstgöring. Sistnämnda fråga måste lösas efter behovet i det aktuella fallet. I realskolan skall alltså en lärare i 23 lönegraden kunna hänvisas till tjänstgöring även i högre klasser än de angivna, om rektor vid skolan finner behov därav föreligga. Motsvarande lärare på enhetsskolans högstadium skall kunna hänvisas att fullgöra en del av sin tjänstgöring på mellanstadiet, om så blir erforderligt.

I fråga om de nya lärarnas tjänstgöring vill jag i övrigt framhålla, att de skall vara ämneslärare och icke klasslärare. Enda undantaget från denna regel bör enligt min mening vara, att lärare i 23 lönegraden bör kunna vara klasslärare för hjälpklass. Däremot kan jag icke dela uppfattningen, att dessa lärare lämpligen skall bli klasslärare för en så kallad »odeciderad» grupp av elever.

Med den angivna reservationen ansluter jag mig till skolöverstyrelsens förslag, att tjänst i 23 lönegraden skall avse undervisning företrädesvis i visst eller vissa ämnen eller i viss grupp av ämnen, och tillstyrker också, att det får ankomma på överstyrelsen att utfärda närmare bestämmelser i detta hänseende. Jag vill bara ännu en gång betona, att jag icke avser, att dessa nya lärare endast skall ta hand om de elever, som kan betecknas såsom mindre studiebegåvade i de teoretiska ämnena.

Jag har förut antytt, att det årliga behovet av nytillkommande tjänster i 23 lönegraden icke kan anges. Det finns emellertid enligt min uppfattning täckning för uttalandet i departementsförslagets första punkt om att ett behov av 6 000 à 7 000 folkskollärartjänster av ifrågavarande slag torde föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola. I vilken takt dessa tjänster skall kunna inrättas är emellertid icke möjligt att nu angiva. Riksdagens bemyndigande torde därför böra inhämtas för Kungl. Maj:t att för varje år fastställa — efter förslag av skolöverstyrelsen — det antal tjänster i 23 lönegraden, som skall nyinrättas under det påföljande budgetåret (läsåret). Det

torde sedan böra ankomma på skolöverstyrelsen att slutligt bestämma tjänsternas placering vid olika skolformer och skolor. Härvid måste överstyrelsen söka åstadkomma en jämn fördelning av tjänsterna över hela landet.

Ledigförklarande med angivande av alternativ lönegradsplacering, som skolöverstyrelsen ansett önskvärt, kan jag — i likhet med folkskolläraryrket och läroverkslärares riksförbund — icke tillstyrka. 23-gradstjänsterna skall vara en särskild grupp av tjänster. Detta sammanhänger med att ett av behörighetskraven för erhållande av tjänst i 23 lönegraden är, att sökanden är folkskollärare och tjänstgjort som sådan minst visst antal år.

Vad skolöverstyrelsen i olika hänseenden anfört och föreslagit i fråga om behörighet till tjänst i 23 lönegraden, har icke givit mig anledning till erinran. Jag vill endast understryka, att jag icke kan tillstyrka, att i den treåriga lärartjänstgöring, som utgör ett av behörighetskraven, skall få inräknas militärtjänstgöring.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att ordinarie tjänster i 23 lönegraden skall redan från och med budgetåret 1954/55 kunna inrättas inom enhetsskolans högstadium (d. v. s. försöksskolornas högstadium) och på motsvarande stadium inom folkskolan, under det att tills vidare endast extra ordinarie tjänster i samma lönegrad skulle inrättas vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor och privatläroverk. Frågan om inrättande av ordinarie tjänster i 23 lönegraden inom enhetsskolan (försöksskolorna) måste emellertid upptagas till bedömande i samband med frågan om inrättande av ordinarie tjänster i kunskapsämnen överhuvud på försöksskolornas högstadium. Jag har för avsikt att i annat sammanhang anmäla sistnämnda fråga för Kungl. Maj:t och torde då få upptaga till behandling även den nu förevarande frågan. Till skolöverstyrelsens förslag, i vad gäller övriga angivna skolformer, ansluter jag mig, varvid jag dock erinrar om att jag tidigare avvisat tanken på att överhuvud inrätta tjänster i 23 lönegraden i den nuvarande egentliga folkskolan. Därest med stöd av Kungl. Maj:ts beslut tjänst i 23 lönegraden inrättas vid i folkskolan inbyggd real-skollinje, bör dylik tjänst tills vidare vara extra ordinarie. Jag anser också, att bestämmelser om tillsättningen av lärare i 23 lönegraden och övriga erforderliga men här ej nämnda bestämmelser för sådana lärare, med undantag för lärarna inom enhetsskolan (försöksskolorna), bör utformas i stort sett efter de bestämmelser, som för närmast motsvarande ämneslärare gäller vid vederbörande skolform.

Jag övergår härefter till att behandla de frågor, som sammanhänger med den vidare utbildning som enligt departementsförslaget skall vara ett av kraven för att folkskollärare skall bli behörig till tjänst i 23 lönegraden. Vidareutbildningen skall enligt departementsförslaget bestå av antingen akademisk utbildning, som resulterat i att läraren tagit minst två

betyg i fil. mag.-examen, eller också genomgång av en av skolöverstyrelsen anordnad särskild kurs om ett läsår.

Den kompetens, som en folkskollärare med angivna vidareutbildning kommer att inneha, har i vissa remissyttranden ansetts innebära en standardförsämring för realskolestadiet. I främsta rummet bland kritikerna står universitetskanslern, som rubricerat kompetensen såsom »ytterst svag». Av vad jag i det föregående anfört har framgått, att jag icke kan dela denna uppfattning. Med anledning av den betygsättning universitetskanslern sålunda gjort vill jag framhålla, att enligt min mening den lärare, som efter antingen fyra års studier vid folkskoleseminarium eller studentexamen plus två års studier vid folkskoleseminarium tjänstgjort i läraryrket minst tre år och därefter genomgått en minst ettårig vidareutbildning, speciellt inriktad på ett eller två ämnen, icke med rätta kan anses ha en ytterst svag kompetens för att undervisa på realskolestadiet.

Av de två former för vidareutbildning, som anges i departementsförslaget, torde den akademiska utbildningen för två betyg i filosofisk ämbetsexamen böra vara den normala för sådana folkskollärare, som antingen avlagt studentexamen eller eljest, på grund av särskilda bestämmelser, äger studera vid universitet och högskolor. För denna del av vidareutbildningen behöver inga särregler införas.

Den andra formen av vidareutbildning — särskilda kurser i skolöverstyrelsens regi — är en nyhet, för vilken måste meddelas organisatoriska bestämmelser och som kräver särskild medelsanvisning. De flesta med dessa kurser sammanhängande frågorna är av den art, att de kan avgöras av Kungl. Maj:t och icke behöver underställas riksdagen. Emellertid är många frågor beträffande kurserna av den allmänna vikt för skolväsendet, att jag ur den synpunkten anser det värdefullt att frågorna kan komma under debatt i riksdagen.

Skolöverstyrelsen har benämnt de nya kurserna »befordringskurser för folkskollärare». Det synes även mig vara av betydelse, att man från början får ett visst namn fastställt för dessa kurser, så att någon sammanblandning med andra, liknande kurser icke kan ske. Bland de benämningar som kan komma i fråga — d. v. s. sådana, som är i möjligaste mån adekvata och som icke redan i praktiken användes för att beteckna andra slag av kurser — synes mig det av skolöverstyrelsen föreslagna vara det bästa. Jag använder därför i fortsättningen benämningen »befordringskurser» i betydelsen av sådana särskilda, av skolöverstyrelsen anordnade kurser för folkskollärares vidareutbildning till behörighet för tjänst i 23 lönegraden, som avses i första punkten av departementsförslaget.

Konstitutivt för befordringskurserna skall vara — detta vill jag noga framhålla — att de icke är akademiska kurser. Betyg över genomgången sådan kurs kan alltså icke tillgodoräknas i filosofisk ämbetsexamen. Här emot strider icke, att den utbildning, som inhämtas vid genomgång av be-

fordringskurs, naturligtvis måste vara av god nytta om läraren sedermera skulle vilja studera vidare i samma ämnen för att avlägga ämbetsexamen. I regel måste emellertid befodringskursernas icke-akademiska karaktär medföra, att de kommer att genomgåas av sådana lärare, som icke avser att studera vidare.

Med hänsyn till att befodringskurserna endast är öppna för folkskollärare, vilka under sin seminarietid erhållit en icke obetydlig utbildning i pedagogik och psykologi, och då befodringskursernas ändamål är att ge kompetens för undervisning i ett eller två ämnen på realskolestadiet (mot-svarande), bör kurserna utformas såsom ämneskurser, inriktade på att ge det erforderliga kunskapsmåttet i respektive ämnen. Jag kan med hänsyn till vad jag nu anfört icke tillstyrka, att för närvarande någon befodringskurs anordnas i psykologi med pedagogisk tillämpning. I likhet med folkskolläraryförbunden vill jag ej heller förorda någon kurs i engelska. Det synes mig riktigare och lämpligare, att kompetens för undervisning i främmande levande språk på ett högre stadium inhämtas genom akademiska studier. De nuvarande s. k. behörighetskurserna i engelska bör däremot tills vidare anordnas på hittillsvarande sätt. I övrigt tillstyrker jag skolöverstyrelsens förslag. Kurser skulle alltså komma att anordnas i följande av skolans läroämnen: kristendomskunskap, historia, samhällslära, geografi, matematik, biologi, fysik och kemi samt modersmålet. I anslutning till skolöverstyrelsens förslag förordar jag, att kurs i modersmålet skall omfatta två terminer men samtliga andra kurser en termin.

Jag förordar också, att den av skolöverstyrelsen och dess sakkunniga föreslagna särskilda hjälpklasslärarutbildningen kommer till stånd.

Enligt skolöverstyrelsens förslag skall befodringskurser i första hand anknytas till lämpliga folkskoleseminarier. Mot detta har universitetskanslern opponerat under förmenande, att seminarielärarna i och för sig saknar erforderlig kompetens för meddelande av praktisk-pedagogisk utbildning av lärare för realskolan. Om man emellertid ser närmare på förhållandena vid folkskoleseminarierna, finner man att till dessa seminarier — där det alldeles övervägande antalet lärare är lektorer — är anknutna många docentkompetenta lärare. Behörighetskraven till lektorstjänst vid folkskoleseminarium är högre än till lektorstjänst vid högre allmänt läroverk. Många seminarielärare har tidigare tjänstgjort i läroverk. Till allt detta kommer, att fyra av folkskoleseminarierna har realskollinjer i sina övningsskolor. Mot seminarielärarnas kompetens synes mig alltså inte kunna riktas någon principiell erinran. Då universitetskanslern samtidigt förklarar, att undervisningen vid befodringskurserna endast bör meddelas av docentkompetenta lärare, må här genmälas, att, om kurserna förlades till universitet eller högskolor, kursundervisningen i flertalet fall torde komma att ombesörjas av biträdande lärare och assistenter, vilka mycket ofta icke är docentkompetenta utan filosofie licentiater eller filosofie magistrar.

I likhet med skolöverstyrelsen och dess sakkunniga anser jag det lämpligt, att vissa kurser — främst i de naturvetenskapliga ämnena — kan förläggas till ett högre allmänt eller tekniskt läroverk; främst kanske därvid kommer i fråga de tekniska läroverken, som ju i de flesta fall är utrustade med utmärkta institutioner och laboratorier. Tills vidare synes mig icke aktuellt att förlägga befodringskurserna till socialinstitut, som ifrågasatts av folkskolläraförbunden.

Skolöverstyrelsens sakkunniga har, med instämmande av överstyrelsen, föreslagit en betryggande kunskapskontroll och understrukit vikten av att denna sker genom effektiva tentamina. Härtill kan jag ansluta mig. De sakkunniga har vidare avvisat någon längre gående betygssdifferentiering. De har föreslagit endast vitsorden »godkänd» och »icke godkänd». Skolöverstyrelsen anser, att skäl kan anföras för en större differentiering, men vill för närvarande lämna frågan öppen. Icke heller jag är för närvarande beredd att taga ställning till denna fråga. Då frågan trots sitt intresse ur vissa synpunkter dock icke är av den vikt, att den torde böra avgöras av riksdagen, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles — sedan skolöverstyrelsen verkställt ytterligare överväganden i saken — besluta om betygssdifferentieringen i god tid före den första befodringskursens avslutande.

De sakkunniga har förutsatt att, om gallring av de sökande till en befodringskurs blir nödvändig, denna kommer att ske efter gällande grunder för värdering av folkskollärares meriter. Detta innebär en enligt min mening skälig förmån för folkskollärare med längre lärarerfarenhet, varför jag biträder förslaget.

I likhet med skolöverstyrelsen anser jag det icke möjligt, att statsmakterna redan nu binder sig för de olika detaljerna i fråga om uppläggningsen av kursverksamheten. Detta gäller såväl kurstiden och dess utnyttjande, kursplaner och timplaner som ock organisationen och ledningen av kurserna. Skolöverstyrelsens sakkunniga har framlagt förslag i alla dessa hänseenden, även i fråga om arvoden och övriga kostnader. Överstyrelsen har berört frågorna och gjort vissa uttalanden. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga beslut i dessa skilda hänseenden.

Slutligen vill jag uttala, att jag tillstyrker den övergångsbestämmelse, som finns fogad till departementsförslaget. I motsats till skolöverstyrelsen anser jag dock, att den tjänstgöring, som skall få automatiskt tillgodoräknas enligt övergångsbestämmelsen, skall vara fullgjord före den 1 juli 1954. Emellertid är det att förutse, att i framtiden fall kan uppkomma, då det t. ex. ur skolväsendets synpunkt skulle vara värdefullt, om en möjlighet för Kungl. Maj:t föreläge att undantagsvis medge dispens från de fastställda behörighetsvillkoren. Jag föreslår, att dylikt dispensbemyndigande inhämtas av riksdagen.

För kursverksamheten under nästa år anhåller skolöverstyrelsen om ett

reservationsanslag å 500 000 kronor till bestridande av löpande utgifter för kurserna och ett reservationsanslag å 250 000 kronor till engångsutgifter för upprustande av institutioner och bibliotek. Statskontoret har ansett en betydande nedprutning möjlig och för sin del beräknat medelsbehovet till (275 000 + 25 000 =) 300 000 kronor sammanlagt. För egen räkning får jag anföra följande. Därest kurserna i fysik och kemi regelmässigt kan förläggas till seminarier eller läroverk, som redan är försedda med välutrustade institutioner och laboratorier, torde anslaget till engångsutgifter kunna nedskäras betydligt. Dock synes mig icke möjligt att kunna uppskatta detta medelsbehov till lägre belopp än 100 000 kronor. Anslagsbehovet till löpande utgifter anser jag mig böra beräkna till något lägre belopp än det av skolöverstyrelsen föreslagna. Jag uppskattar medelsbehovet härför under nästa budgetår till 400 000 kronor. För den nu ifrågasvarande kursverksamheten erfordras således för budgetåret 1954/55 ett reservationsanslag av tillhoppa 500 000 kronor.

Hemställan.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1. besluta att från och med den 1 juli 1954 skall, i överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat, å enhetsskolans (försöksskolornas) högstadium och å realskolestadiet inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskollärarexamen tjänstgjort minst tre år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild befodringskurs om ett läsår;

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att i samband med tjänsteinrättandet den 1 juli 1954 och undantagsvis i framtiden medgiva den lindring i behörighetsvillkoren för tjänst i 23 lönegraden, som avses i övergångsbestämmelsen till det av mig tillstyrkta departementsförslaget eller eljest kan befinnas påkallad;

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att för varje läsår fastställa antalet folkskollärartjänster i 23 lönegraden;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat meddela erforderliga föreskrifter om de ifrågasvarande tjänsterna i 23 lönegraden och om de avsedda befodringskurserna;

5. till *Befordringskurser för folkskollärare* å riksstaten för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Margareta Almling.

REGISTER

	Sid.
<i>Inledning</i>	2
<i>Inrättande av tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare</i>	4
Allmänna synpunkter	4
Författningsreglering	5
<i>Befordringskurser för folkskollärare</i>	8
Allmänna synpunkter	8
Ämneskurser	10
Specialklasslärarkurser	14
Organisation, kostnader m. m.	15
Yttranden	16
<i>Departementschefen</i>	23
<i>Hemställen</i>	32